

մանր մասսա: Կրեմլը շուտ սառեցնելու համար մեջը կաթեցնում են մի քանի կաթիլ քաջախ, կամ կիտրոնի հյութ:

Ռշտա-հալվա: Վերցնում են 4 ձու, 200 գրամ շաքար, 250 գրամ մեղր և ալյուր այնքան, որքան կպահանջվի փափուկ խմոր սառնալու համար: Նախ՝ ձուն հարում են և շաղախում ալյուրի հետ, ապա հունցում, մինչև սաացվի փափուկ խմոր:

Խմորը բաժանում են երեք մասի, օխլավով բացում, անում ընդհանուր լավաշներ, ոլորում գլանաձև և ոչտա կտրատում: Ռշտան յուղով բովում են կաթսայի մեջ, այնքան, որ կարմրի, խմորը կոշտանա: Մեղրը և շաքարը, շարունակ խառնելով, առանձին կաթսայի մեջ եռացնում են, երբ մեղրը սկսում է թանձրանալ, գդալի ծայրով վերցնում են և գցում սառը ջրի մեջ: Եթե մեղրն իսկույն սառնում է ու ապակու ձև ստանում, ուրեմն արդեն պատրաստ է: Ռշտան իսկույն եեթ գցում են մեղրի մեջ և հացի գգալով խառնում: Մաքուր ապխտակի երեսը թացացնում են ջրով, կաթսայից հանում ոչտան և փռում տախաակի վրա, թաց ձեռքով ձև տալիս նրան: Մի փոքր սառելուց հետո, այն տեղավորում են ափսեի մեջ,

կտրատում ումբաձև և վրան ցանում շաքարի փոշի:

Թաթալու: Պատրաստում են խաղողի հյութից և ալյուրից (ավելի լավ է սև), Հյութի և ալյուրի խառնուրդը եփում են, մինչև շփոթի (կիսել) պես թանձրանալու: Հետո շփոթը ընդհանրվ լրցնում են երկար տախաակների վրա և մի քանի օր գնում արևի տակ շորանալու: Զորացնելուց հետո, թաթարուն փաթաթում են շորի մեջ և պահում շոր տեղում ձմեռվա համար:

Դոշաբ: Վերցնում են մեկ դուլ շիրա և մեկ ընդհանուր մաքուր սպիտակ կավիճ կամ «ժալամի» (վազի ոստերից ստացված) մոխիր: Շիրան և կավիճը (կամ մոխիրը) խառնում են իրար, թողնում մի գիշեր, որ հեղուկը պարզվի: Մյուս օրը պարզված շիրան լցնում են կաթսայի մեջ և եփում այնքան, մինչև որ հեղուկը կարմրի և թանձրանա: Երբ նա հասնում է մեղրի թանձրության և կաշու-նության, կաթսան հանում են կրակի վրայից, սառեցնում և ապա պարունակությունը լցնում ապակե ամանի մեջ, բերանը շորով փաթաթում և գնում սառը տեղ:

Դոշաբը շինում են սպիտակ կամ ալ խաղաղից, իսկ թաթարուն՝ սև խաղողից:

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՄԻՍԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հարսանեկան ամենատարածված երգերից էր հետևյալը.

Դև, քեփ արա, հարսի ջան, հա, հա, հա,
էսօր ալլու ա կոշան, հա, հա, հա,
Մամոն իլի քեզ քավոր, հա, հա, հա,
Ամենքս՝ հարսանքավոր, հա, հա, հա:

էս իրիգուն անպաաճառ. հա, հա, հա,
Պետք ա մորթենք մե ոչխար, հա, հա, հա,
Աաջում անենք ղոուրմա, հա, հա, հա,
Սխտոր, մածուն անխնա, հա, հա, հա:

Երգում էին նաև

«Աղջիկ բախտավոր», «Ջան գյուլում», «Մեր բաղումը կանաչի», «Դու չես հավատում», «Թև ուղում ես թամաշա», «Միժևոնակ», «Կոռնկ»,

«Շուշիկ, Շուշիկ», «Որքան ուղեցի», «Հարի թրմ-բրլահա, հա, հա, հա» և այլն:

Դարիս սկզբին Ղլարի հարսանեկան երգերի ցանկում ավելացան նոր խմբերգեր և մեներգեր «Անուշից», «Պլլը-Պուղուց», «Արջին Մալալայից», «Աջուղ Ղարիբից» և այլն:

Հարսանիքի հաջորդ առավոտ ընդերը խմորովին երգում էին ներսես Շնորհալու «Առավոտ լուսո» հայտնի մեղեգին:

Հարսանիքին պարում էին հայկական «նաղ-պար», «ուզունդարա», «լեպո-լե, լե», «յայլուղս կորավ» և Ղլարի «տղավորներ» (լեղգինկաներ), «խանչալներով աղավոր»: Վարպետորեն պարում էին նաև գինու շիշը գլխին դրած պարը, ծամածրոություններով պարը և այլն:

ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻԺԵԿՈՒԹՅՈՒՆ

Վախից հիվանդացած մարդու համար Ղզրս-բում ասում էին՝ «առվա՛հ ա ինդկ»: Հիվանդին բժշկում էին «վախը թափելով»:

Դիվական հիվանդների (լուսնոտ, խելա-գարություն, տպուշություն) նկատմամբ կար բժշկության մի միջոց, որ կոչվում էր «կիր պաց

անկախ թղթի վրա գրում էին ինչ-որ այլանդակ նշաններ ու բառեր, որը կոչվում էր «թալիսման»։ Թալիսմանը տալիս էին հիվանդին, որի մի մասը նա պիտի ցրով խմեր կամ ծխեր, մնացածն էլ կարևոր շուրի մեջ և վզից կախեր։

Չար աչքից ռոնվածին բուժում էին դանազան աղսթրներով ու կախարդանքներով։ Աղոթքը կատարում էր այդ դործին «հմուտ» պառավը։ Նա սեռակոթ դանակով կամ շաքարի կաոթով (շարունակ հորտնջելով) խաչակնքում էր հիվանդի երեսը. երեք անգամ «հայր մեր» էր արտասանում և բույում անկամ «չար աչքը տուաքի» բառերը։ Եթե հիվանդն էլ պառավի հետ միասին սկսում էր հորանջել և աչքերից առատ արցունք էր վաղում, դա նշանակում էր, որ աչք սովողը կին է, և հիվանդը շուտով կստողջանա։

ԱՂՈԹՔ ՉԱՐ ԱՉԳԻՑ ԲՈՒՆՎԱԾԻ ՀԱՄԱՐ.

1. Աղոթեմ ութը մատով,
Աստվածամոր քաղցր կաթով,

Պապիս բժշկարանով,
Սե օձը կթան,
Առանց մերանի մերան,
Մերը կերավ, կես իլավ,
Աղջիկը կերավ ու փքվավ,
Առ սեակոթ դանակը,
Մտի Աղամը գրախտը,
Իմ թանկագին (անունը),
Կարի հտնի չար աչքը,
Չար փուշն ու նախանձը։

2. Աստվածամեր կույսն ես,
Մեղավորայ հույսն ես,
Հիվանդի համար բարեխոսի
Ի սեր տյառն Քրիստոսի,
Չարը խափանի, բարին աչողի,
Մեր քուրք Տիրամեր,
Ամեն,

ՂԶԼԱՐԻ ՀԱՅԵՐԻ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔԻՑ

Թաատերական սիրողական խումբը Ղղարում դադարեցրել է ունեցել մոռավորապես XIX դ. 60-ական թվականներից, երբ Ղղարում ապրում և դործում էին այնպիսի ականավոր հասարակական գործիչներ, ինչպիսիք էին բժշկասէս Ռոմանոս Միշկելյանը, բժիշկներ Անանիա Սուլթանյանը, Վ. Սամբուլյանը, բանաստեղծ Հովհ. Քուլուբեկյանը, Գեորգ քահանա Մկրտումյանը, քաղաքացու Պապար Մամաջանովը, վանքի եկեղեցու երեցվորի Ոսկան Քալանթարյանը, քաղաքային գումայի անդամ Հ. Մեհրաբյանը, բժիշկ Մարտիրոս Դուրյանը, նրա կինը՝ տիկին Շուշանը և գուստրը՝ օրիորդ Աշխենը, Իդմիրյանները, Գալստյանները, հայ բարեգործական ընկերությունն և նախագահ Գապար Աղաբալյանը և ուրիշներ։

1880-ական թվականներին Ղղարի թատերական սիրողական խմբի ղեկավոր գործիչներն էին Վարդան Մանուկյանը, Գեորգ Ավենիկյանը, Սուլթանյանը, Անդրեաս Ֆիլիյանը, Գեորգ քահանա Մկրտումյանը, վերջինս խմբի ղեկավարն ու հուշարարն էր, նրա կինը՝ Սոֆին (Ասլամաղյան)։ Սիրողական խմբում սկզբում կանացի դերակատարներ չկային, նրանց դերը կատարում էին տղամարդիկ։ Սակայն ժամանակի ընթացքում այդ դժվարությունն էլ հաղթահարվեց։ XX դ. առաջին

առաջամյակում։ Ղղարն արդեն ուներ փորձված թատերական խումբ։ Սովետական կարգերի հաստատումից անմիջապես հետո, Ղղարի հայկական թատերական խումբը նոր եռանդով ու խանդավառությամբ սկսեց աշխատել իր հայրենի քաղաքում և կարճ ժամանակում հասավ խոշոր հաջողությունների։

1920 թ. սիրողների այդ խմբում առաջ են քաշվում երիտասարդ, նոր ընդունակ ուժեր։ Փոխվում է խաղացանկը։ Բեմադրվում են ոչ միայն դրամաներ ու կոմեդիաներ, այլև օպերաներ՝ հայկական և ռուսական։ Սիրողների թատերական խմբը դարձավ հայոց լեզվի ամրապնդման յուրօրինակ դպրոց։ Այստեղ երիտասարդները կարճ ժամանակում հասան այնպիսի հաջողությունների, որ խմբի ղեկավարությունը վրասահորեն նրանց հանձնարարում էր պատասխանառու դերեր։ Օրինակ՝ Գեորգ Հակոբյանը, որ մինչև խումբ մանկել հայերենից դրեթե անգրագետ էր, մեկ աաըում սովորեց հայերեն գրել և կարդալ, հաջողությամբ կաաարել դանազան դերեր։ Նույնը կարելի է սսել երգչուհի Հովսեփյանի և շատ ուրիշների մասին։

Բեմիսոր չեն ունեցել, բեմական արվեստ և շատ րաներ նրանք սովորել են հայ հայտնի դերա-